mūsų žinias apie to laikotarpio Užnemunės gyventojų laidoseną, jų buityje naudotus daiktus, ryšius su senųjų prūsų gentimis.

NARAVŲ (TRAKŲ RAJ.) PILKAPYNO TYRINĖJIMAI 1976 ir 1977 METAIS

Ona Kuncienė

Naravų (Grigiškių), Trakų raj., pilkapyno tyrinėjimai buvo pradėti 1972 m. ir užbaigti 1977 m.[1] Iš viso čia ištirta 50 pilkapių.

1976 ir 1977 m. buvo tiriama grupės Š ir ŠR dalis, ištirti 27 pilkapiai, iš jų 15 buvo su akmenų vainikais, 5 - be vainikų, 6 - tušti ir 1 visiškai suardytas (pilk. Nr. 46).

Pilkapiai su akmenų vainikais (Nr. 24-26, 28-30, 32-34, 38, 40-42, 44 ir 45) gana dideli: 8-12 m skersmens ir 0,4-0,8 m aukščio. Jų sampilai daugiausia nuslinkę ir suplokštėję, supilti iš smėlio ir apdėti įvairaus dydžio akmenų vainikais. Akmenų vainikai tvarkingumu nepasižymėjo. Jie dažniausiai buvo netaisyklingai apskriti, o kai kurie net kampuoti, tarsi keturkampiai (pilk. Nr. 28, 29, 41, 44). Dažnai akmenys sumesti nerūpestingai šalia vienas kito. Beveik visų pilkapių vainikai vienaeiliai. Tik pilkapiuose Nr. 41 ir 44 jie buvo sukrauti tarsi iš dviejų eilių ir kampuose dar sutvirtinti sumestais akmenų

---

[1] Kuncienė O. Naravų (Trakų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1972m. - Kn.: AETL 1972 ir 1973 m. V., 1974, p. 55-56; Kuncienė O. Naravų-Grigiškių (Trakų raj.) pilkapių tyrinėjimai 1974 ir 1975 metais. - ATL. V., 1978, p. 117-123; Кунцене О.В. Исследования курганов в дер. Мисионарка-Наравай. - В кн.: АО 1972 года. М., 1973, с. 375-376; Бешенене Д.А., Кунцене О.В. Раскопки курганов у дер. Наравай. - В кн.: АО 1974 года. М., 1975, с. 400-401; Бешенене Д., Бутенене Е., Кунцене О. Курганный могильник у дер. Наравай. - В кн.: АО 1975 года. М., 1976, с. 432;

grindinėliais.

Išsiskyrė pilkapio Nr. 28 akmenų vainikas. Jis buvo beveik keturkampis ir sukrautas labai glaudžiai, žiūrint iš šono, tarsi sumūryta siena. Vietomis matėsi akmenys, krauti vienas ant kito.

Visų pilkapių pagrinde pastebėtas plonas su žemėmis sumaišytų degėsių sluoksnelis, kuris gavosi nudeginus žemės paviršių.

Pilkapiuose Nr. 24, 28, 30, 42 ir 44 pastebėti du tokie tamsios žemės sluoksneliai. Būdinga, kad du juodos žemės sluoksneliai išryškėjo pilkapiuose su netaisyklingo keturkampio formos akmenų vainikais.

Vienas sluoksnelis buvo pilkapio pagrinde, o viršutinis - žymiai aukščiau, susidaręs jau supylus pilkapį ir palaidojus vieną ar du mirusiuosius. Šis antrasis sluoksnelis ėjęs virš pilkapio sampilo. Jis išlinkęs kaip pilkapio sampilas, o kartais centre abu sluoksneliai susilieja į vieną (pilk. Nr. 42, 44). Susidaro įspūdis, kad prieš laidojant pilkapio sampilo centrinė dalis buvo nuskleista ir nulyginta, o po to virš antro juodos žemės sluoksnelio vėl buvo supiltas sampilas.

Šie du pagrindai - juodos žemės sluoksneliai, be abejo, atsirado skirtingu laiku. Apatinis ankstesnis, o viršutinis vėlesnis. Tačiau pasekti jų chronologiją nelengva. Tiek viršutinio, tiek apatinio sluoksnio kapai yra chronologiniu atžvilgiu artimi. Juos gali skirti tik dešimties ar dvidešimties metų tarpas, kurį pagal įkapes atsekti sunku. Pvz., pilkapyje Nr.24 vienas kapas buvo viršutiniame sluoksnyje, o du apatiniame. Viršutiniame kape Nr. 1 rasta tik geležinė apvali diržo sagtelė, o apatiniai Nr. 2 ir 3 buvo be įkapių. Pilkapyje Nr. 28 rasti trys kapai ant apatinio ir vienas ant viršutinio pagrindo. Bet

pastarasis buvo taip pat be įkapių. Pilkapyje Nr. 30 tas pats vaizdas: 2 kapai ant apatinio, 1 ant viršutinio pagrindo, bet taip pat su negausiomis įkapėmis. Kape Nr. 1 (ant apatinio pagrindo) rasta geležinė lankinė segė trikampe kojele, kitame - visai įkapių nerasta, o kape Nr. 3 - ant viršutinio pagrindo - tik geležinė adata. Šie du pagrindai rodo, kad pilkapis buvęs vienos šeimos kapas, kuriame mirusieji palaidoti skirtingu laiku.

Pilkapiuose su vienu ir su dviem juodais žemės sluoksneliais sudeginti mirusieji buvo laidojami sampile ir ant pagrindo, o kartais net po pagrindu (pilk. Nr. 28, k. 4). Viename pilkapyje randame nuo 1 iki 5 kapų, sudegę kaulai su nežymia laužo priemaiša (degėsiais bei angliukais) ir apdegusiomis įkapėmis buvo paskleisti nuo 50x45 cm iki 200x100 cm dydžio plotelliuose. Kaulai sumaišyti su žemėmis kelių centimetrų storio sluoksneliu. Kartais švariai iš laužo išrinkti ir supilti mažesniame - 40x45, 35x50 cm dydžio plotelyje.

Įkapės dažniausiai būna tarp kaulų. Vienur jos ugnies mažai liestos, o kitur smarkiai apdegusios, kad net geležiniai dirbiniai įgavę raudoną spalvą, o žalvariniai ir stikliniai papuošalai būna taip susilydę, kad net jų formą sunku nustatyti.

Vyrai ir moterys laidoti viename pilkapyje, bet atskiruose kapuose, su jiems būdingomis įkapėmis. Vyrams būdingi: įmoviniai rombinė ir profiliuota plunksna ietigaliai, pentiniai siauraašmeniai kirviai, antkydžiai, peiliai, diržų sagtys. Moterų kapams - ylos, adatos, pjautuvėliai, moliniai verpsteliai ir papuošalai. Papuošalų rasta labai nedaug. Tai pilkapyje Nr. 30, kape Nr. 1 geležinė lankinė segė trikampe kojele, pilkapio Nr. 25 kape Nr. 2 - žalvarinis juostinis žiedelis, pilka-

pio Nr. 42 kape Nr. 1 - žalvarinio įvijinio žiedo fragmentas ir panašiai. Vaikai taip pat laidoti su įkapėmis, kurios jiems pritaikytos, pvz., pilkapio Nr. 43 kape Nr. 2 rasta geležinė mažutė diržo sagtelė.

Pasitaikė ir dvigubų kapų. Pvz., pilkapio Nr. 38 kape Nr. 1 buvo palaidotas suaugęs žmogus ir vaikas, nes tarp stambių kaulų buvo rastas vaiko dantukas ir smulkučiai šonkauliukai.

Pilkapiams su akmenų vainiku dar būdinga palaidoti atskiame kape vien įkapes, be mirusiojo kaulų. Tokie atvejai pastebėti dviejų pilkapių (pilk. Nr. 25 ir 28) trijuose kapuose. Čia vien daiktai būna užkasti pilkapio centre ir jau ant pagrindo. Pvz., pilkapio Nr. 25 kape Nr. 1 į žemę buvo įsmeigtas apdegęs profiliuota plunksna ietigalis ir siauraašmenis pentinis kirvis, pilkapio Nr. 25 kape Nr. 4 ant pagrindo - mažai ugnies liestas siauraašmenis pentinis kirvis, o pilkapyje Nr. 28, kape Nr. 4 susmeigti į žemę taip pat mažai ugnies liesti įmovinis ietigalis su ilga plunksna, siauraašmenis pentinis kirvis ir šalimai padėtas antskydis. Tokių atskirai "palaidotų" įkapių rasta ir ankstesnių metų tyrinėtuose pilkapiuose (Nr. 13, 18, 20).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atskirai pakasti vien daiktai yra vyrui-kariui būdingos įkapės - ginklai: ietigaliai ir kovos kirviai ir antskydžiai. Taigi galima manyti, jog šis reiškinys yra susijęs su papročiu pagerbti kitur žuvusį karį, palaidoti šeimos pilkapyje jam būdingas įkapes.

Pilkapiai su akmenų vainikais, sprendžiant pagal jų struktūrą ir įkapes: įmovinius rombine ir profiliuota plunksna ietigalius, antskydžius, siauraašmenius pentinius kirvius, geležinę lankinę segę trikampe kojele, datuojami V-VII a.

Pilkapių be akmenų vainikų 1976 ir 1977 m. ištirta tiktai 5 (Nr. 27, 31, 43, 47, 48). Jų žymiai daugiau buvo iškasta 1972 ir 1974–1975 m. grupės V ir P dalyje. Šie pilkapiai taip pat supilti iš smėlio, tačiau jie visi turi tiktai vieną plonų juodos žemės sluoksnelį (pagrindą).

Kapai juose taip pat degintiniai, daugiausia randami sampilo, kartais labai negiliai po velėna, po 2–3 viename pilkapyje. Pilkapiai beveik visi apardyti, geriausiai išlikęs pilkapis Nr. 27. Jis buvo be griovių ir duobių aplink sampilą. Pilkapyje palaidoti trys sudeginti mirusieji. Kapuose Nr. 1 ir 3 sudegę mirusiųjų kaulai kartu su apdegusiomis įkapėmis buvo supilti į 60x80, 60x40 cm dydžio plotelius. Pvz., kape Nr. 1 virš įkapių pilkapio centre buvo padėtas siauraašmenis pentinis kirvis, įmovinis plačia lauro lapo formos plunksna ietigalis ir peiliukas. Kape Nr. 3 kauliukų buvo nedaug, ir tarp jų rastas žalvarinis įvijinis dvigubo kūgio formos karolis. Sprendžiant iš įkapių, kape Nr. 1 buvo palaidotas vyras, kape Nr. 3 – moteris.

Laidosena išsiskyrė pilkapio Nr. 27 kapas Nr. 2. Čia pilkapio centre buvo užkasti trys įvairaus dydžio lipdyti moliniai puodai. Kaulų prie jų nepastebėta. Prie puodų 60x100 cm dydžio plote ryškus 10 cm storio degėsių sluoksnis. Du puodai stovėjo lygia greta vienas kito, 7–8 cm atstumu, o trečiasis 10 cm toliau, tarsi tarpe tarp pirmųjų.

Puodai nevienodos formos. Pats didžiausias 24 cm aukščio, angos skersmuo – 19 cm. Jis buvo tiesia viršutine dalimi ir į dugną nežymiai smailėjantis. Antras mažesnis, bet platesnis, 19 cm aukščio, angos skersmuo – 21 cm, pūstais šonais, o trečias, pats mažiausias, 14,5 cm aukščio, angos skersmuo – 11 cm,

įsmaugtu kakleliu ir nežymiai pūstais šonais. Puodai tušti, tik viename buvo rastas sudegęs kauliukas. Reikia pastebėti, kad šiame pilkapyje kartu su žmogaus kaulais kape Nr. 1 buvo rasta ir smulkaus paukščio kauliukų.

Paprotys puodus dėti pilkapio centre yra būdingas reiškinys rytų Lietuvai. Puodų, pastatytų pilkapio centre, rasta 1974 m. tyrinėtuose Naravų pilkapiuose Nr. 8 ir 9. Jų taip pat aptikta Kaimyniniame Sausių, Trakų raj., pilkapyne, taip pat rasta Pamusyje, Varėnos raj., ir Kretonyse, Švenčionių raj.

Puodai yra susiję su laidojimo apeigomis. Greičiausiai buvę įdėta mirusiajam maisto ar gėrimo. Kad senovės lietuviai dėdavo į kapą maisto, prie kapo puotaudavo, patvirtina rašytiniai šaltiniai ir vėlesnių laikų etnografinė medžiaga.

Pilkapiai be akmenų vainikų, sprendžiant pagal juose rastus radinius: plačia lauro formos plunksna įmovinį ietigalį, žalvarinį dvigubo kūgio formos įvijinį karolį, datuojami IX-X a.

Trečią grupę sudaro tuštieji pilkapiai. Jų pastaraisiais metais iškasta šeši (Nr. 35, 36, 37, 39, 49, 50). Iš jų 4 buvo grupės Š pakraštyje ir 2 V pakraštyje. Forma jie niekuo nesiskyrė nuo aukščiau aprašytųjų pilkapių su degintiniais kapais. Buvo taip pat supilti iš smėlio, sampilai 60-80 cm aukščio ir 8-10 m skersmens, taisyklingo suploto pusrutulio formos. Pagrinde buvo plonas juodos su degėsiais žemės sluoksnelis. Sampile taip pat pasitaikydavo angliukų bei degėsių. Kai kurių pilkapių pagrinde buvo primesta akmenų (pilk. Nr. 35), lyg tai būta vainiko. Tuščių pilkapių pasitaikė ir kituose rytų Lietuvos pilkapynuose.

Kokiu tikslu šie pilkapiai supilti, dar neišaiškinta. Gali būti dvi prielaidos. Pirma, kad pilkapį šeima susipylė iš

anksto, bet, jai išsikėlus kitur, jis liko nepanaudotas. Antra, pilkapį galėjo supilti svetur žuvusiam ar mirusiam šios gyvenvietės nariui.

KRETUONIŲ (ŠVENČIONIŲ RAJ.) PILKAPIŲ TYRINĖJIMAI 1976 IR 1977 METAIS

Eugenija Butėnienė

Kretuonių pilkapynas yra abipus geležinkelio Švenčionys - Turmantas, didesnė dalis - į R nuo geležinkelio, P jis siekia Švenčio ežero pakrantes. Pilkapynas yra miške, kurio V dalis jau Nacionalinio parko teritorijoje. Per jį, daugiau P pakraščiu, eina kelias.

Pilkapynas užima apie 4 ha plotą ir tęsiasi daugiau negu 1 km ilgio juosta iš PR-ŠV, ją sudaro dvi didelės grupės, tarp kurių yra apie 150 m tarpas. Pilkapyne yra 413 pilkapių. Pilkapiai daugiausia labai arti vienas kito, kartais net susisiekia jų sampilai, dažniausiai 2-3 m, rečiau 10-15 m atstumu. Tik grupės pakraščiuose pilkapiai toliau vienas nuo kito.

Pilkapių sampilai yra nuo 5-6 m iki 15-20 m skersmens ir nuo 0,5 m iki 1 m aukščio. Visų pilkapių papėdėse yra aiškios buvusių duobių žymės, kitų sampilus juosia grioviai. Kai kurių pilkapių papėdėse, ypač didesniųjų ir pilkapyno ŠV dalyje, matyti didelių akmenų tarsi vainikai. Labai daug pilkapių yra daugiau ar mažiau apardyti - iškasinėti.

Kadangi dalis pilkapių, esančių palei miško kelią, yra laisvai matomi, Lietuvos TSR kultūros ministerijos pasiūlymu IKM 1976-1977 m. ištyrė palei kelią ir kvartalinėse linijose esančius ardomus 25 pilkapius.